

**AMERİKA BÜYÜKELÇİSİ CHARLES H. SHERRİLL'İN RAPORUYLA
İSMET PAŞA KIZ ENSTİTÜSÜ (ANKARA)**

Nilüfer Cevizliler*- Erkan Cevizliler**

Özet

ABD Büyükelçisi Charles H.Sherrill 5 Temmuz 1932'de Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nü ziyaret etmiştir. Okul Müdürü Münir Hayri Bey ile yaptığı gezi sırasında 1928'de ev idaresi konusunda ilkokul mezunu kızlara beş yıllık bir eğitim vermek için açılmış olan enstitüyü tanımış, buradaki modern eğitimden ve okulun işleyişinden çok etkilenmiş ve izlenimleriyle edindiği bilgileri bir rapor şeklinde ülkesine bildirmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD Büyükelçisi, İsmet Paşa Enstitüsü, Ev İdaresi, Kızlar, Charles H.Sherrill, Omar Buyse.

Abstract

Charles H.Sherrill, ambassador of USA in Ankara, visited İsmet Pahsa Institute in 5th July 1932. During this visit with Münir Hayri Bey, the headmaster of the scholl, he examined the institute wich was opened in 1928 to teach domestic science for girls for five years and was effected from the modern education and proccession of the school. Then he reported his impressions and knowledges to his country.

Key Words: USA Ambassador, İsmet Pahsa Institute, Domestic Science, Girls, Charles H. Sherrill, Omar Buyse.

Amerika Birleşik Devletlerinin Ankara Büyükelçisi Charles H. Sherrill, 5 Temmuz 1932'de, Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nü ziyaret etmiş, edindiği bilgi ve izlenimleri ayrıntılı bir rapor şeklinde Washington'daki Siyaset Bakanı'na bildirmiştir. 7 Temmuz'da dosyalanan rapor, 10 Temmuz 1932'de Siyasi Şube'nin Doğu İlişkileri Bölümü'nde incelenerek, "İsmet Paşa Enstitüsü" adıyla arşivlenmiştir.¹

* Arş.Gör. Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum

** Arş.Gör..Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum

Büyükelçi Sherrill raporuna, tamamı kız yaklaşık 800 öğrencisi olan İsmet Paşa Enstitüsü'nü 5 Temmuz 1932 sabahı ziyaret ettiğini söyleyerek başlamaktadır. Enstitünün ev ekonomisi, elbise dikimi, yamalama, şapka yapımı, yıkama, çocuk bakımı, ev işi gibi ev idaresi konularında eğitim verdiğini ve bu amaçla dört yıl önce kurulduğunu söylemektedir.²

İsmet Paşa Kız Enstitüsü, büyükelçinin de belirttiği gibi, Maarif Vekaleti ile imzaladığı mukavele sonucunda Türkiye'ye gelerek yurdun çeşitli yerlerinde incelemelerde bulunan ve önerilerini bir raporlar bütünü olarak sunan Prof. Dr. Omar Buyse'nin³ teklifi üzerine, 1928 yılında kurulmuştu. Prof. Buyse⁴

¹ Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyük Elçisi Charles H. Sherrill. "İsmet Paşa Enstitüsü", *American Embassy Information Resource Center*, Roll 12, 867-42-1, p.1.

² C. Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AIRC, Roll 12, 867-42-1, p. 1.

³ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara 1997, s. 143. Okulun eğitim temellerini Prof. Dr. Omar Buyse'nin "Amerika'da Eğitim Metotları" kitabının oluşturduğunu Büyükelçi belirtmiştir C. Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AIRC, Roll 12, 867-42-1, p. 2).

⁴ Omar Buyse, Mısır asıllı olup Amerika'da eğitim üzerine kariyer yapmış ve oranın eğitim usullerine dair bir kitap hazırlamış bir uzmandır. Belçika'da "İş Üniversitesi"ni kurduktan sonra burayı dört yıl yönetmişti. Bu idareciliğinin programını ve sonuçlarını "İş Üniversitesi" adı ile yayınladı. Belçika Mesleki Eğitim Müdürü iken 1926 yılında Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in (Mustafa Necati Bey hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Eski, *Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, Ankara 1999). Avrupa gezisi sırasında kendisini takdir etmesi ile uzman olarak seçildi ve Türkiye ile mukavele imzaladı. 1927 yılı başlarında Türkiye'ye gelen Buyse, yurdun çeşitli yerlerinde özellikle ziraat, sanayi ve meslek okullarını inceleyerek öneri ve projelerini ayrı ayrı raporlardan oluşan bir bütün halinde Maarif Nezareti'ne sunmuştur. İstanbul, Ankara, Kütahya, Konya, Adana, Mersin, İzmir, Uşak, Aydın, Ordu gibi illerdeki mesleki ve teknik eğitim ve tedrisata ait bu raporlarda Buyse, genel hatları ile yörelerin coğrafi özellikleri ve imkanları esas alınarak o yörenin sanayicilerinin desteği de sağlanarak iş ve meslek okulları açılmalı, gündüz çalışanlar için gece okulları açılmalı, lüks teknik adamlar değil hem düşünecek hem çalışacak aydın işçi ve ustalara ihtiyaç olduğu ve meslek okulları için Avrupa'dan öğretmen getirmek yerine Türkiye'de öğretmen yetiştirmeli diyordu (Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s. 145). Buyse, raporlarında hiçbir yabancı uzmanın dokunmadığı bir konuya değinmiş; kurulacak sanat okullarının kaçta çıkacağı, gerekli giderlerin nasıl elde edileceği ve okul için yatırımın kaç yıl içinde mal artışı veya sanayide gelişme şeklinde geri alınacağını vurgulamıştır. Böylece eğitim gibi ciddi bir yatırımın memleketin mali kaynakları ile sıkı ilişkisine dikkati çekmiştir. Ayrıca Buyse tarım okulları ve tarım eğitimi üzerinde de durarak bu okulların öğrenciler tarafından idare edilecek küçük birer çiftlik olacağını vurgulamıştır. Bundan başka sanat eğitimine orduda da yer verilmesini tavsiye ederek

hükümet merkezinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, kadınlara ait sanatlarda, ticaret ve modern hayat bilgilerinde genç kızların yetişmesi için gündüz ve gece eğitim vermek üzere Ankara'da bir enstitü kurulmasını tasarlamış, bu enstitünün nizamnamesi, derslerin isim ve saatleri ile müfredat programını Maarif Nezareti'ne 1927 yılında sunmuş⁵ ve rapor doğrultusunda enstitü açılmıştı.

Buyse'nin raporundaki her biri 36-40 kişilik dört sınıf ile eğitime başlanması teklifinin aksine, enstitü Büyükelçi Sherrill'in belirttiği gibi onbeş öğrenci ile açılmıştır.

Büyükelçi, okul binasının Alman bir mimar⁶ eşliğinde bir Türk inşaat şirketi tarafından 1931'de tamamlandığını yazar. 1931'de okulu bir Fransız bayan hocanın⁷ idare ettiğini söyleyen büyükelçi, gezisi sırasında okul müdürünün Münir Hayri Bey olduğunu belirtir.

Sherrill edindiği bilgilerle, "okulun beş yıl, kayıt için en erken yaş 14 ve öğrencilerin yaşları 14 ile 24 arasında" demektedir.⁸ Buyse'nin teklif raporunda; akşam okullarının biri sanat diğeri ticaret olmak üzere iki kısımdan oluşarak öğreniminin üç yıl; gündüz okullarının ise orta öğrenim kısmının dört, yüksek kısmının iki yıl olarak toplam altı yıl tahsil vermesi öngörülmüştü.⁹ İlkokulu

tarım bilgileri, konserve yapımı, yabancı dil, stenografiyi içine alan bir program önermiştir (İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Ankara 1999, s. 141).

⁵ Omar Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, Maarif Vekaleti Yay., İstanbul 1939, s. 67. Buyse'nin bu raporu 1927'de Maarif Vekaleti Mecmuası'nda yayınlanmış, 1939'da ayrı bir kitap halinde neşredilmiştir.

⁶ Büyükelçi'nin bahsettiği Alman Mimar Prof. Dr. Ernest Egli'dir. Prof. Dr. Egli de Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'ye gelen uzmanlardan biri olup, Maarif Vekaleti'nin mektep binaları bürosunu yönetmiştir. Tüm Atatürk döneminde Türkiye'de kalan ve yurt gezileri yaparak coğrafi ve mimari şartları inceleyen Egli, pek çok ilin şehir planları ve sayısız okul binalarından başka Konservatuvar binası ve İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi bir çok önemli eğitim kurumunun da planlarını yapmıştır.(Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s. 142).

⁷ Bu Fransız bayan hoca, Omar Buyse'nin tavsiyesi ile Türkiye'ye 1927'de gelen ve önce Evişleri Tedrisatı Umum Müdürü görevi yaparak, kız okullarında tahkik ve incelemeler gerçekleştiren Bayan Bocard'dır (Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, s. 150).

⁸ Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AİRC, Roll 12, 867-42-1, p. 1.

⁹ Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s. 68.

bitirmiş olmak şartı konularak, okula kabul yaşının her şube için farklı olabileceği belirtilmiştir.¹⁰

Büyükelçi Sherrill, okulda mükemmel bir resim ve heykel şubesinin bulunduğunu ve bu iki konunun çok ciddi bir şekilde öğretilmesinden çok etkilendiğini söylemektedir. Heykel öğretmeni Kemal Bey'in, yaptığı bir "Gazi" büstünü imzalayarak kendine hediye ettiğini memnuniyetle belirten büyükelçi, bu atölyede yapılan Gazi'nin ve İsmet Paşa'nın büstlerinin ülkenin her yerine "politik amaçlı" gönderildiğini bildirmektedir.¹¹

Büyükelçi okulda Almanca, Fransızca ve İngilizce olmak üzere üç yabancı dil öğretilendiğini vurgulamaktadır. Okulun düzenli sınıflarına ilaveten üç yüz kadar ayrı şubenin bulunduğunu da eklemektedir.¹² Bu üç yüz şube sayısı bizi şaşırtmamalıdır. Çünkü Buyse'nin raporunda iki dereceli (orta ve yüksek) gündüz ve tek dereceli gece eğitimi verecek olan İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde, şubeler şu şekilde düzenlenmişti:

A-Meslek ve Ticaret Kısmı

1-Biçki ve Dikiş Şubesi

2-Çamaşır ve Nakış Şubesi

3-Moda ve Çiçek Şubesi

4-Ticaret ve Lisan Şubesi

B-Yüksek Kısım

1-Kadın Sanatları Şubesi

2-Ticaret ve Kâtiplik Şubesi

a-Ticaret ve Lisan Kolu

b-Kâtiplik ve Muhaberat Kolu

3-Öğretmen Şubesi (meslek ve ticaret okulları için öğretmen yetiştirir).

4-İçtimai Hizmetler Şubesi (çocuk yurtları, sosyal yardım kurumları, ocaklar ve kadın işçi çalıştıran fabrikalarda nezaretçilik yapacak kızları yetiştirir).

¹⁰ Mesela, ictimai hizmetler ve hastabakıcılık şubelerine girmek isteyen kızların en az 16 yaşında olması gerekmektedir (Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s. 70).

¹¹ Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AIRC, Roll 12, 867-42-1, p. 1.

¹² Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AIRC, Roll 12, 867-42-1, p. 2.

5-Hastabakıcılık Şubesi¹³

Büyükelçi Sherrill, bu büyük okulda altmışbeş öğretmen bulunduğunu, bunun sadece dört tanesinin -Belçikalı ve Avusturyalı- yabancı olduğunu hayretle ifade etmiştir. Altmışbir Türk öğretmenin onbirinin ise yurtdışında eğitim almış olduğunu vurgulamıştır.¹⁴ Elçinin hayretini uyandıran diğer bir husus da, bu modern ve büyük binalar kompleksinde sadece beş hizmetlinin çalışıyor olmasıdır. Ayrıca, işlerin tamamını eğitimlerinin bir parçası olarak öğrencilerin yapması da ilgi çekicidir.

Okuldaki kooperatif birliği, Büyükelçi Sherrill'in raporunda üzerinde genişçe durduğu bir konudur. Büyükelçi, kooperatifin, ev idaresi derslerinde kullanılan gerekli tüm malzemeyi dışardan satın aldığını ve öğrencilere sattığını belirtmiştir. Öğrencilerin bu malzemelerle hem kendilerinin kullandığı hem de kooperatife sattıkları ürünler yaptığını söyleyen Sherrill, kooperatifin üretilen bu ürünleri satması sonucu elde edilen kârın, öğrencilerle kooperatif arasında bölündüğünü zikreder. Bu kârın öğrencilere zaman zaman verilmediğini ve mezuniyete kadar alıkonulduğunu anlatan Sherrill, mezun oldukları zaman her bir kıza kendi beş yıllık birikmiş kazancının verildiğini, bunun da öğrenci başına ortalama ikiyüz dolar olduğunu ifade etmiştir.¹⁵

Büyükelçi Sherrill, enstitünün yıllık maliyetinin "sadece 3250 dolar" olmasını şaşırıcı bulmuştur. Bu rakam, özellikle 1928 yılı ve sonrası bütçelerinde¹⁶ mesleki eğitime ağırlık verilerek büyük oranda pay ayrılmış olmasına rağmen, o dönem Türkiye'sinin ekonomik şartları düşünüldüğünde bizim açımızdan aslında hiç de şaşırıcı değildir.

Büyükelçi Charles H. Sherrill, raporunun son bölümünde pek çok değişik ülkede ev idaresi okulları ziyaret etmiş olduğundan bahsederek, İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün son derece çağdaş ve üst düzeyde şartlara sahip bir eğitim

¹³ Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s. 68.

¹⁴ Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AIRC, Roll 12, 867-42-1, p. 2.

¹⁵ Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AIRC, Roll 12, 867-42-1, p. 3.

¹⁶ Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, 1928 yılı bütçe görüşmeleri sırasında TBMM'de yaptığı konuşmasında mesleki eğitime büyük önem verilmesi gerektiğini, bu sayede küçük sanayi erbabı, münavever işçiler ve sanat adamları yetiştirileceğini ve bunun en kısa sürede yapılmasının zaruri olduğunu belirtmiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, D. III, c.3, Ankara 1976, s. 205).

kurumu olduğunu vurgular. Sherrill, Anadolu'nun küçük köylerinden buraya gelen kızların okulun bünyesindeki değişik sınıflarda bu modern aletleri gördükten sonra küçük ve basit köy evlerinde kısıtlı aletlerle ya da hiç araç gereç olmadan, ayrıntılı aletlerle öğrendiklerini uygulamaya çalışırken çekecekleri zorluklar konusundaki endişelerini ve tatbik edip edemeyeceklerinden duyduğu şüphelerini de dile getirmiştir.¹⁷

İsmet Paşa Kız Enstitüsü, milletin gelişmesi, ekonomik bakımdan refaha kavuşması için çocukların ilk öğretmeni, ailenin müdürü ve toplum hayatının temel unsuru olan kadınların eğitimi ve şuurlu olması gerektiği¹⁸ bilinci ve amacıyla kurulmuştur. Örnek bir eş ve anne olan, çağdaş Türk kadını temsil eden "İsmet Paşa'nın Eşi" adına izafeten isimlendirilmiş¹⁹ enstitünün yeni Türk devletinin kadın eğitimine çok önemli derecede hizmet ettiğini vurgulamak gerekir. Ancak, dönemin şartları dikkate alındığında, Büyükelçi Sherrill'in endişelerini paylaşmamak da elde değildir.

¹⁷ Sherrill, "İsmet Paşa Enstitüsü", AIRC, Roll 12, 867-42-1, p. 3.

¹⁸ Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s. 69.

¹⁹ Batı dillerinde "bayan" kelimesi, bir erkek ad ve soyadının önünde kullanıldığında, o kişinin eşi kastedilmektedir. O. Buyse'nin 1928'de yazdığı raporda, enstitünün adı "Institut Feminin Madame Ismet Pacha" şeklindedir. Raporun 1939'daki kitap halindeki basımında, ilgili kısım -soyadı kanunundan sonra olduğu için- şöyle çevrilmiştir: "Bu müessesenin inkişafına müsait bir parlaklık verebilmek için General İsmet İnönü Hazretlerinin haremî Hanımefendi'nin ismine izafe edilerek İsmet İnönü Kız Enstitüsü adını taşımasını kemali hürmetle teklif ederim (Buyse, *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, s. 67).